

RESUMS DE LES COMUNICACIONS

XII Jornades d'Història Local i Patrimoni Cultural de Menorca (2016)

“L’avarca de Menorca i Núria Carles-Tolrà”, de Miquel À. Marquès Sintes

L’avarca menorquina és la més internacional de tots els nostres productes, dels nostres símbols. L’avarca és un calçat de pagès que podria haver arribat a Menorca al segle XIII amb els conqueridors catalans. Durant anys, els pagesos es feien les seves avarques emprant la pell de la part de les anques de la bístia. Amb l’arribada de la roda de goma, s’aprofità la part de la roda que fregava l’asfalt per fer la sola i les tires de les bandes, més prima.

L’any 1955, punt d’inflexió entre l’avarca de pagès i l’actual. L’origen del canvi el trobam al taller de la família Servera as Mercadal, quan reben una comanda dels propietaris de Pregonda. Si les avarques antigues eren uns sabatots que les senyores no podien dur, els Servera s’inventen un calçat més senyorial.

De llavors ençà, la família Servera feren les delícies dels clients, feien avarques fetes a mida durant més de mig segle, especialment per als turistes, perquè durant molt temps les avarques foren sinònim de pobresa per als menorquins. Açò acabà l’any 2005, quan Carmelo Servera Pasqual tanca el taller.

Entremig, es viuen dos intents de patentar-les des de fora de l’illa. A l’any 1965 ho intenten des de Mallorca i al 1999 ho proven des de Saragossa. Els fabricants locals reaccionen i a través de PIME-Menorca amb Pau Seguí Pons al seu davant i lluiten per fer-hi front.

El que era un producte turístic, amb el temps ha consolidat i reforçat el sector del calçat de Menorca: Guelmi, Pons, Castell, Ria, Mibo Cosits, Monica Menorca i Benestar Menorca.

“Arquitectura rural a Menorca des del segle XVII”, de Lluïcia Pons Olives

Evolució de l’arquitectura rural tradicional des del s. XVII segons l’anàlisi dels Inventaris de Protocols Notarials estudiats. Introducció a la vil·la menorquina.

“El testimoni epistolar d’un emigrant alaiorenc a Puerto Rico (1857-1866)”, de Pau Salort i De Salort

En Joan Diego Salort Salort va partir d’Alaior cap a Puerto Rico el 1857 amb la intenció de fer fortuna treballant per a l’administració i fent negocis a les Antilles. Després d’un període de penúries obtingué un càrrec de secretari gràcies al general Cotoner, un mallorquí conegut de la família que era Capità General de l’illa. La família Salort ha conservat les cartes que envià en Joan des dels diferents pobles de Puerto Rico on va treballar. Les cartes expliquen no solament les activitats que en Joan duu a terme allà sinó que també comenta les que succeïxen a Menorca i que fan referència a la seva família, negocis, política, amistats, etc. A les cartes també es parla de política internacional espanyola i de la por a la independència de les colònies. Per altra banda també passarà per una crisi econòmica financera resultat d’aquesta situació a les colònies i del fet que alguns estats com Mèxic no vulguin pagar el seu deute extern. Tot plegat una temàtica molt actual.

En Joan va compartir el seu viatge durant un temps amb un altre alaiorenc, en Pere Melià, que acabarà tenint una aventura molt interessant, però que deixarà sense diners a en Joan.

“Les relacions al camp anys enrere: reflexions sobre un model social, familiar i educatiu”, de Teresa Pons Coll

La població de la nostra illa entre els anys 1930 i 1970 vivia del treball agrícola. En aquest treball d'investigació la nostra motivació ha estat donar a conèixer com vivien aquelles persones en un moment concret de la història, qui moltes d'elles arrelen la nostra generació.

Estem parlant d'un sector de la població, que per si sol ja era un món distint, tenien una manera singular de viure i de percebre la vida, el qual hem volgut recordar des de la perspectiva relacional amb la intenció de donar a conèixer el model social i educatiu del moment.

“El detectiu Pepe Carvalho a Menorca, una visita polèmica”, de José Antonio Luque Carreras

Amb motiu del 30 aniversari de l'emissió del capítol “La dama inacabada” de la sèrie televisiva *Las aventuras de Pepe Carvalho*, rodat quasi íntegrament a l'illa de Menorca, aquesta xerrada pretèn motivar una reflexió general sobre el sentit i el contingut de les nostres celebracions estiuenques i, en particular, del canviant paper que ha tingut la dona en aquestes des que l'any 1970 na Consuelo Marquès es convertia en la primera muller en sortir damunt d'un cavall a unes festes, concretament a les de Sant Bartomeu.

“Margalida Comas Camps, una pedagoga entre Pollença i Alaior”, de Miquel Cifre Cifre i Miquel À. Marquès

Volem referir-nos al context social i històric que li va tocar viure a Margalida Comas i donar a conèixer i reconèixer la tasca cultural d'una gran dona, nascuda a Alaior i amb forts lligams amb Pollença, pel fet de casar-se amb el fotògraf i artista pollencí Guillem Bestard Cànaves.

Els orígens familiars de Margalida Comas i els estudis fets durant la seva joventut, la seva relació amb Pollença i algunes de les activitats que hi va desenvolupar als anys trenta, els seus estudis superiors i viatges científics, l'elaboració de la seva tesi doctoral a París, la tasca docent de Comas com a primera professora a la Universitat de Barcelona o la seva tasca investigadora publicant alguns llibres i articles científics són aspectes remarcables.

Margalida Comas va treballar de valent per salvar molts fillets durant la Guerra Civil, enviant-los a Anglaterra. Abans d'acabar la guerra, ella mateixa es va exiliar a Anglaterra, país a on s'hi va establir i a on acabaria la seva vida en companyia de Guillem Bestard.

Margalida Comas Camps fou una dona d'una gran capacitat treballadora i intel·lectual que ha estat oblidada durant massa temps. Als anys setanta va ser Andreu Murillo i Tudurí qui va recordar-la, i no seria fins a la dècada del dos mil quan Miquel Àngel Limón, Miquel À. Marquès i més recentment Maria Àngeles Delgado i Joan March Noguera han redescobert la seva figura i tasca intel·lectual.

A Alaior, el Grup Filatèlica i Numismàtic del Centre Cultural va fer una exposició filatèlica sobre la seva figura i l'Ajuntament d'Alaior li va dedicar un carrer.

Punta Nati. Energies netes, paisatges bruts? D'Alberto Coll Arredondo i Àngel Roca Vidal

El paraje de Punta Nati, al norte de Ciutadella, tiene un paisaje singular con el mar como telón de fondo. Sobre las llanuras batidas por el viento salino de los rompientes de tramontana, casi despoblado de vegetación, la acción del hombre desde tiempos inmemoriales para adaptarlo a sus necesidades, ha ido configurando un paisaje fuertemente antropizado de una belleza única y singular.

Generación tras generación, año tras año, los antepasados menorquines desarrollaron la técnica constructiva de la *pedra en sec*, hasta alcanzar unas cotas de calidad, tamaño, y cantidad que han convertido Punta Nati en un área etnológica de un valor extraordinario. Las *barracas*, *ponts*, *parets* y demás construcciones etnológicas tan ligadas al paisaje menorquín, alcanzan aquí su máximo esplendor.

En la actualidad, tres proyectos de energías renovables, dos eólicos y uno fotovoltaico amenazan este paraje único.

Energías limpias y paisaje, el debate está servido.

“La gestió cultural: la professionalització del sector és possible?”, d'Àngela Vallès Gómez

- Breu reflexió sobre la històrica manca de professionalització en la gestió del sector cultural.
- Anàlisi del cas de Menorca: la gestió de la cultura i del patrimoni està en mans eminentment de les administracions. Presència escassa d'agents privats que la gestionin i una important xarxa d'associacions on impera el voluntarisme.
- El gestor cultural o el treball racionalitzat a partir de l'eina bàsica: el **projecte**. El gestor cultural treballa a partir d'un anàlisi sectorial, territorial i de públic; defineix una finalitat i uns objectius de gestió i redacta unes línies estratègiques d'actuació; el projecte es complementa amb altres plans essencials com l'econòmic o el de comunicació.
- L'exemple: el “Projecte artístic i de gestió del Teatre Principal de Maó 2016 – 2019”.

Josita Hernán, una estrella entre eclipses, d'Isabel Rodríguez Anglada

Josita Hernán (Maó 1914 - Madrid 1999). és el nom artístic que de ben jove va adoptar Josefina Hernández Meléndez-Ballester, una de les primeres actrius que va tenir el cinema a Espanya. Havia nascut a Maó, l'any 1914, filla d'un militar que estava destinat a la illa. A l'edat de 15 anys ja va pujar a l'escenari a Madrid, on va representar el paper de Doña Urraca a "Las mocedades del Cid". Seria l'inici d'una carrera intensíssima que va desplegar en les múltiples vessants: com a actriu de cinema, de doblatge, traductora, directora de teatre – una de les primeres –, professora al Conservatori de París, poetesa... Va fer feina amb els més grans artistes del moment: des de Carlos Gardel fins a Jorge Mistral, Imperio Argentina, Fernan Gómez, Paco Rabal, López Vázquez, Mary Sampere etc, etc L'any 1966 va rebre la Medalla d'Or del Círculo de Bellas Artes de Madrid. Va morir a la capital d'Espanya 1999, a l'edat de 86 anys.

“Sobre una possible instal·lació portuària romana vora l’entrada del port de Maó, a la cala de Sant Esteve (es Castell)”, de Miquel À. Pons Carreras (IME) i Joan C. De Nicolàs Mascaró (IME)

A la Cala de Sant Esteve, al terme d’es Castell, a prop de la boca del port de Maó, a més de ser un lloc molt bonic que des de fa molts anys s'utilitza per estiuejar es concentren una sèrie de dades i elements interessants en relació al patrimoni històric i artístic de l'illa, començant pel propi nom tal vegada vinculat amb les relíquies del protomartir Esteve que recalen a Menorca a principis del segle v, les fortificacions angleses del castell de Sant Felip a la vorera nord, el Fort de Marlborough a la vorera sud, essent un dels passos més freqüentats del Camí de Cavalls. També hi han dades d'antigues inscripcions gregues i llatines que ocuparen l'interès de notables investigadors europeus de finals del segle XIX i que ara, malauradament semblen desaparegudes, i restes de diversos jaciments arqueològics al voltant de la cala i en el seu entorn. D'un nou jaciment arqueològic que reivindica la utilització de Sa Cala com a port o embarcador que es feia servir des del final de la prehistòria fins ben avançat l'Imperi Romà va aquesta comunicació.

Dues gerres metàl·liques bizantines per escalfar aigua troabdes a Menorca a finals del segle XIX, per Joan C. De Nicolás Mascaró (IME)

Els ultims anys s'han donat a conèixer algunes gerres metàl·liques bizantines trobades a l'entorn de jaciments mallorquins molt emblemàtics de l'Antiguitat Tardana com el de Son Peretó, Manacor, i el Castell de Santueri, Felanitx. Com que a Menorca n'hi ha un parell d'aquestes gerres bizanines que fins ara han rebut la consideració d'objectes de la torèutica islàmica en el peu de les fotografies publicades, ens ha semblat que era un bon moment per fer-ne una valoració actualitzada destacant la importància d'aquests objectes que formaven part dels estris de cuina de luxe fabricats a la Mediterrània Oriental entre els segles VI i VIII i que probablement es reutilitzen a les Balears com a estris litúrgics o elements funeraris que sovint s'han trobat a prop d'importants centres de culte, en circumstàncies que no aporten informació rellevant.

“Margaret A. Murray (1863 - 1963): dona i arqueòloga”, d'Elena Sintès Olives

La vida de Margaret Alice Murray es mereix una pel·lícula. Però aquí només en farem una breu presentació. Ens centrarem en com una dona nascuda a la Índia britànica en plena època victoriana va esdevenir arqueòloga, viatgera, sufragista i, fins i tot, referent dels wiccans i en quin va ser el seu paper en el desenvolupament de l'arqueologia menorquina.

“Maria Lluïsa Serra Belabre, una pionera en la década de los 50”, de Margarita Orfila Pons

Ma. Luisa Serra Belabre fue una menorquina que durante la década de los años '50 y '60 del siglo pasado, desde su cargo de Directora de la Casa de Cultura de Mahón, incentivó la vida cultural de su isla de una manera intensa. Licenciada en Historia, ejerció de archivera, directora de museo y bibliotecaria, promotora de exposiciones, arqueóloga, etc. Una mujer que debemos considerarla hoy como una pionera en todos sus ámbitos profesionales. Su labor en Menorca es aún hoy en día recordada y considerada. Habiéndose celebrado en 2011 el centenario de su nacimiento, en esta intervención se destacarán las facetas más importantes de su vida.